

2. Доценко В. В. Психологічна готовність правоохоронців до екстремальної діяльності на різних етапах професіогенезу / В. В. Доценко // Особистість в екстремальних умовах : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 20 трав. 2015 р.). – Львів : ЛДУ БЖД, 2015. – С. 25–30.

3. Водопьянова Н. Е. Синдром вигорання: діагностика и профілактика / Н. Е. Водопьянова, Е. С. Старченкова. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2009. – 336 с.

Дрозд Володимир Іванович,
аспірант кафедри філософії та теорії
права Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича,
помічник судді Заліщицького
районного суду Тернопільської області

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Визначаючи поняття прав людини, слід з'ясувати, чи потрібно відмежувати зазначений феномен від моралі, що передує формуванню державних інститутів.

Із цього приводу в наукових джерелах є чимало різноманітних позицій щодо феномена прав людини, які формуються не лише на підвалинах світоглядних сентенцій, а й мають нормативне підґрунтя. Так, нині в науковому світі поширеною є думка, що в країнах, де права людини не зафіксовані як узгоджені основні «норматизовані» права, кожна людина має відповідні права, наприклад, її не можна піддавати тортурам чи катуванню, довільно заарештовувати чи на власний, необґрунтований розсуд уповноважених представників відповідного державного органу застосовувати обмеження у сфері використання свободи слова. Проте необхідно з'ясувати, як права, обов'язки та право на судовий захист співвідносяться між собою.

Від розуміння вихідних понять залежить також і те, які права та як захищати і хто є їхнім суб'єктом, чи існують поряд з класичними індивідуальними правами людини також «колективні» права, як визначати носія їх і хто є адресатом відповідних обов'язків. Зрештою, слід з'ясувати, яке

онтологічне й аксіологічне навантаження несе слово «людина» у словосполученні «людська гідність». За цим феноменом стоїть антропологічне чи культурне визначення? Чи має значення гендерний аспект? Наскільки необхідним є відмежування людини від тваринного світу? З метою з'ясування первинних, засадничих понять, на наш погляд, слід утримувати в полі наукового зору всі зазначені «комплекси» питань, ураховуючи їх філософсько-правове значення.

Факт малозмістовності сучасного розуміння феноменології прав людини можна спостерігати на прикладі проблематики їхнього філософсько-правового обґрунтування чи навіть існування власне можливості такого обґрунтування. Саме науково-теоретичного обґрунтування потребують такі питання, як досягнення універсальної значущості, а також доведення існування егалітарного та безумовного (категоричного) юридичного характеру цих прав.

Різноманітні спроби зазначених обґрунтувань варіюються залежно від вихідного розуміння засадничих понять і тлумачення феномену моралі, зокрема, абсолютні обґрунтування оперують у сфері традиції природного права чи прав розуму та репрезентують поняття людської гідності чи самодостатності людини як абсолютної цінності або ж намагаються надати правам людини нерелятивної, об'єктивної значущості за допомогою методології трансцендентальної аргументації [1, с. 82].

Позиції, за допомогою яких представники наукового світу репрезентують феномен відносного обґрунтування прав людини, є вкрай різноманітними. За допомогою культурно-релятивних підходів науковці тлумачать права людини як такі, що ґрунтуються на певній культурній основі, чи як культурно-релятивні уявлення. Представники «кроскультурного підходу» намагаються завдяки методології емпіричного порівняння культур установити базові спільні риси. Прихильники слабого релятивізму розуміють егалітарний універсалізм прав людини як відносний стосовно моральних уявлень чи політичних переконань.

Представники релятивізму намагаються розв'язати проблему об'єктивності й універсальності прав людини через відповідність між категоріями прав людини та суверенітетом народу; права людини отримують обґрунтування як легітимні

основні права або легітимні свободи, пов'язані з основними правами [2, с. 100].

У сфері зазначеної проблематики вирішального значення набуває питання щодо розуміння прав людини загалом як індивідуальних свобод і саме яке поняття свобод беруть за основу. Інакше головними стають антропологічні судження з приводу необхідності захисту засадничих потреб і властивостей [3, с. 42].

Отже, проблематика обґрунтування прав людини актуалізує низку питань стосовно співвідношення антропології, моралі, права та політики.

Методологія вирішення проблематики обґрунтування прав людини визначає розуміння обсягу, значущості та ієрархії прав людини. Ідеться про необхідність їхнього змістовного розроблення.

Класичний поділ прав людини на три різні за змістом класи – ліберальні свободи, політичні права та соціальні права – часто тлумачать так, що він стає імплікантом певної ієрархії щодо їх обґрунтованості або твердження, що лише свободи є універсальними та загальнозначущими, а решта прав залежно від обставин мають сенс лише як громадянські. Із цим також пов'язане питання, чи обов'язки мають однаковий обсяг, чи значущими для всіх є лише негативні обов'язки, а позитивні – лише для деяких. Слід з'ясувати, чи розширювати, чи, навпаки, обмежити (і на яких засадах) перелік прав людини (згадаймо спроби прийняти Конвенцію ООН про культурні права), у межах якої концепції прав людини ці питання доцільно обговорювати та врегульовувати [4, с. 89].

Неабиякого політичного та соціального значення набувають також концептуальні питання, пов'язані з процесами регіоналізації прав людини.

Отфрід Гьоффе обстоює позицію міжкультурної значущості прав людини і розвиває моральний підхід до обґрунтування прав людини через «трансцендентальний обмін», на підставі якого концептуально тлумачить права людини як взаємне забезпечення дієздатності [5, с. 32].

Оскільки всі мають бути єдині щодо трансцендентальних інтересів, міжкультурна значущість, а також і деякі із

соціальних прав людини краще піддаються тлумаченню як такі, що можуть бути обґрунтовані морально.

Ернст Тугендгат аналізує власне поняття прав людини, зазначаючи, що вони існують універсально, і це означає, що держава, яка їх не гарантує, є нелегітимною. Політична влада в добу модерну може бути виправдана як легітимна лише тоді, коли вона доводить, що на рівних засадах ураховує інтереси всіх. Для такої легітимації недостатньо лише демократії. Має бути також гарантована свобода кожного окремого індивіда. Тугендгат прагне довести, що розуміння свободи лише як негативної свободи, на якому ґрунтуються класичні ліберальні концепції прав людини, є обмеженим, оскільки захист лише негативної свободи не відповідає інтересам кожного окремо індивіда [5, с. 34].

Георг Ломанн акцентує увагу на недоліках і складнощах, що виникають у разі, коли права людини тлумачать як моральні права (Тугендгат) або як юридичні права (Габермас), що порушує питання щодо того, коли взагалі індивід «має» права людини [5, с. 35].

Петер Коллер також обстоює методологію визначення понятійних структур прав людини, аби в контексті теорії «морального поділу праці» визначити відмінності в обсязі значущості прав людини. Звідси формується пропозиція щодо визначення змістових зобов'язань, які безпосередньо відповідають правам людини [5, с. 36].

Андреас Вільдт не поділяє суджень щодо «моральних прав», пропонуючи власний підхід, завдяки якому є змога точніше витлумачити поняття «мати» права людини, і констатує притаманну їм універсальність і фундаментальність [5, с. 38].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні: монографія / О. В. Зайчук, В. С. Журавський, Н. М. Оніщенко та ін.; за ред. Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчук. – Київ: Юрид. думка, 2007. – 424 с.

2. Гіда Є. О. Сучасне поняття та класифікація прав людини / Є. О. Гіда // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2005. – № 2. – С. 138–146.

3. Основи демократії. Права людини та їх забезпечення в умовах суспільних змін: навч. посіб. / О. В. Філонов,

В. М. Суботін, В. В. Пашутін, І. Я. Годоров. – 2-ге вид., виправл. – Київ : Знання, 2008. – 215 с.

4. Давидова М. В. Права людини та громадянина в сучасних демократіях : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Давидова М. В. – Миколаїв, 2004. – 16 с.

5. Філософія прав людини / за ред. Ш. Гюсепата та Г. Лофманна ; пер. з нім. О. Юдіна та Л. Доронічевої. – 2-ге вид. – Київ : Ніка-Центр, 2012. – 320 с.

Дручек Олена Василівна, доцент кафедри правових дисциплін Київського факультету Національної академії Національної гвардії України, кандидат юридичних наук, доцент

ЕКОНОМІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТЛУМАЧЕННЯ

Вирішення питання забезпечення економічних і соціальних прав є актуальними для будь-якого суспільства на будь-якому етапі його розвитку. Особливої ваги зазначена проблема набуває в умовах суспільних/економічних криз, що спостерігаємо нині в державно-правовій дійсності України. З огляду на це, удосконалення механізму забезпечення економічних прав є важливим завданням юридичної науки та практики.

Однією з нерозв'язаних проблем теорії та філософії права є проблема тлумачення поняття «економічні права». З'ясування сутності цього суспільного явища надасть можливість оптимально визначити їхній зміст і форму [1, с. 16].

Аналіз наукових джерел уможливує виокремлення кількох основних проблем, пов'язаних із тлумаченням економічних прав: проблеми їх комплексного сприйняття сукупно із соціальними та культурними правами; проблеми об'єктивності віднесення їх до категорії юридичних прав; проблеми визначення їх місця в системі прав і свобод людини. На нашу думку, ефективним методологічним прийомом, що дає змогу з'ясувати сутність досліджуваного поняття, є порівняльний аналіз його дефініцій.

Учені пропонують різні визначення поняття економічних прав. Так, у юридичному енциклопедичному словнику економічні права і свободи тлумачать як сукупність конституційних прав, що визначають юридичні можливості